

Zależności między wybranymi formami turystyki poznawczej a edukacją przyrodniczo-leśną i promocją leśnictwa

Maria Kuc, Marcin Piszczyk, Anna Janusz

Abstrakt. Praca ukazuje aktywności grup uprawiających wybrane formy turystyki poznawczej (turystykę ornitologiczną i turystykę przyrodniczo-fotograficzną) wspierające edukację przyrodniczo-leśną i szeroko rozumianą promocję lasu i leśnictwa. Artykuł prezentuje działania członków takich organizacji jak: Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Stowarzyszenie Ptaki Polskie oraz Związek Polskich Fotografów Przyrody, a także przedstawia działalność tych zrzeszeń w zakresie organizacji wystaw, wycieczek, konkursów oraz działalności wydawniczej. Część tych aktywności realizowana jest we współpracy z PGL LP.

Słowa kluczowe: turystyka ornitologiczna, turystyka przyrodniczo-fotograficzna, promocja leśnictwa

Abstract. Correlation between various types of tourism and nature – forest education, and forest promotion. This paper describes nature photographers and birdwatchers activities, which support nature education, forest education and forest promotion. Paper describes actions of Polish Society for the Protection of Birds, Society “Polish Birds” and Polish Union of Wildlife Photographers. It reports activities like: exhibitions, trips, competitions and publishing activity.

Keywords: ornithological tourism, nature-photo tourism

Wstęp

W zarządzie PGL LP pozostaje 7077 tys. ha lasów (Raport 2012), które zgodnie z artykułem 26 Ustawy o Lasach udostępniane są ludności (Ustawa o lasach 1991). Wyjątki stanowią uprawy leśne do 4 m wysokości, powierzchnie doświadczalne i drzewostany nasienne, ostoje zwierząt, źródła rzek i potoków oraz obszary zagrożone erozją, które to również na mocy artykułu 26 ustawy, objęte są stałym zakazem wstępu (Ustawa o lasach, 1991). Społeczeństwo, szczególnie jego część zamieszkująca miasta, oczekuje od lasu wypełniania funkcji społecznych, w tym rekreacyjnych i wypoczynkowych (Raport, 2012), a postrzeganie lasu jako miejsca uprawiania różnorodnych form turystyki i rekreacji jest w dzisiejszych czasach oczywiste.

By zapewnić turystom dogodne warunki do wypoczynku w terenie, administracja leśna tworzy i utrzymuje niezbędną dla odwiedzających infrastrukturę. Składa się na nią między innymi rozległa sieć szlaków pieszych (20 tys. km), szlaki rowerowe i konne, pola biwakowe, obiekty sportowe, punkty widokowe oraz parkingi śródleśne. Infrastruktura ta uzupełniona jest bogatą ofertą miejsc noclegowych zapewnianych przez Lasy Państwowe (Raport 2012).

Z większości tych obiektów użytkownicy mogą korzystać bezpłatnie. Niektóre jednak grupy turystów realizują działania istotnie wspomagające gospodarstwo leśne w dziedzinie edukacji przyrodniczo-leśnej i promocji. Szczególnie aktywni w tych działaniach są turyści uprawiający turystykę przyrodniczo-fotograficzną oraz turystykę ornitologiczną. Pierwsi z nich mogą dobrowolnie zrzeszać się i działać w ramach Związku Polskich Fotografów Przyrody, drugą grupę natomiast w dużej mierze skupia Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków i Stowarzyszenie Ptaki Polskie. Jednostki te aktywnie włączają się w edukację przyrodniczą, a ich działania mają istotne znaczenie dla zwiększania świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Działania fotografów przyrody i Związku Polskich Fotografów Przyrody na rzecz edukacji przyrodniczo-leśnej i promocji leśnictwa

Ryc. 1. Logotyp Związku Polskich Fotografów Przyrody, źródło:www.zlapzajaca.pl

Fig. 1. Logotyp Związku Polskich Fotografów Przyrody, źródło:www.zlapzajaca.pl

Powstały w 1994 roku Związek Polskich Fotografów Przyrody zawarł w swoim statucie zapisy wskazujące na cele działania Związku. Do najważniejszych z punktu widzenia tego artykułu należą (Statut ZPFP 2007):

- popularyzacja wiedzy przyrodniczej i ekologicznej,
- współuczestnictwo w ochronie przyrody i zasobów naturalnych Rzeczypospolitej Polskiej,
- współdziałanie w tworzeniu kultury narodowej.

Cele statutowe ZPFP postanowił realizować poprzez m.in.

- organizowanie spotkań, wystaw, konkursów, sympozjów, plenerów i innych imprez kulturalnych mających na celu propagowanie fotografii przyrodniczej, a także piękna przyrody i działań na rzecz jej ochrony,
- inicjowanie publikacji i wydawnictw,
- działalność edukacyjną, w tym organizowanie szkoleń i kursów,
- współpracę z władzami państwowymi, samorządowymi, instytucjami kultury, innymi stowarzyszeniami twórczymi i organizacjami społecznymi.

W praktyce można zaobserwować liczne przedsięwzięcia, które stanowią formy edukacji przyrodniczo-leśnej, jak i promocji leśnictwa, a które podejmowane są przez Związek jak i przez jego członków indywidualnie. Ze względu na zorganizowanie ZPFP w 12 okręgów skupiających około 500 fotografów przyrody wyróżniają się one przede wszystkim skalą i zasięgiem działań (działania lokalne, regionalne, ogólnopolskie, międzynarodowe) oraz różnorodnością form, wśród których uwagę wracają pokazy slajdów, warsztaty fotograficzne, wystawy, festiwale. Istotne jest także

zróznicowanie podejmowanej tematyki – od warsztatów związanych z techniką fotografii, przez wydawnictwa prezentujące obszary Natura 2000, po prelekcje o sztuce wabienna zwierząt. Wszystko to sprawia, że krąg odbiorców tych działań jest bardzo szeroki. Skupia nie tylko osoby szczególnie zainteresowane tematyką, celowo poszukujące możliwości uczestnictwa w tych przedsięwzięciach, lecz także odbiorców przypadkowych (np. przypadkowych oglądających wystawy), wśród których bardzo istotne jest zwiększanie świadomości ekologicznej i zaszczepianie szacunku dla przyrody.

Wśród działań o zasięgu lokalnym na uwagę zasługują szczególnie plenery i warsztaty fotograficzne. Często są organizowane w małych miejscowościach dla lokalnej młodzieży i jako aktywne formy edukacji wybitnie przykuwają uwagę uczestników. Przykładem mogą być warsztaty poprowadzone przez Krzysztofa Celucha dla uczniów Zespołu Szkół w Kurzynie oraz zorganizowany przez Nadleśnictwo Herby plener fotograficzny poprowadzony przez cenionego fotografa – Romualda Cichosa, członka Okręgu Śląskiego ZPFP. Ten ostatni stał się także jurorem i wykładawcą, bowiem zajęcia dla młodzieży zostały dodatkowo urozmaicone konkursem fotograficznym i plenery, członkowie ZPFP organizują pokazy slajdów i prelekcje. Trafiają z nimi do gminnych domów kultury i bibliotek. W ramach takich działań w Gminnym Ośrodku Kultury i Ekologii w Cisnej Ireneusz Graff zaprezentował „Przyrodnicze fascynacje” – kilka udźwiękowionych pokazów zdjęć blisko 100 członków ZPFP, a w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Szczytnie Hubert Jasionowski wyświetlił „Wędrówki przez mazurskie bory i lasy” oraz prelekcję „Sztuka wabienna zwierząt”. Spotkania te mogą (w zależności od tematyki) mieć wymiar promujący leśnictwo, z pewnością jednak mają wymiar edukacyjny. Często pogłębia i uatrakcyjnia go możliwość porozmawiania podczas prezentowania slajdów z fotografami przyrody, których efekty pracy w dużej mierze zależą od znajomości praw rządzących naturą. Mniej interaktywną formą przekazywania odbiorcom różnych treści są wystawy. Ze względu jednak na możliwość pełnienia przez nie funkcji zarówno edukacyjnych, jak i promocyjnych (regionu, leśnictwa) są one formą bardzo pożądaną i powszechną. Warto dla przykładu wymienić wystawy członków ZPFP, które odbywały się w niewielkich miejscowościach i prezentowały przyrodę ich okolicy. Były to m.in. wystawa „Przystanek Podlasie” autorstwa Franciszka Chmieleckiego, która odbywała się w Tykocinie, zwierzyńnicka wystawa Roberta Bijasa „Ptaki i ssaki Roztocza” oraz ekspozycja fotografii Grzegorza Szkutnika, zatytułowana „Pejzaż biłgorajski”, prezentowana w Biłgoraju. Wystawę fotografii jako formę promocji leśnictwa zdecydowała się też wykorzystać Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Katowicach, która we współpracy z Nadleśnictwem Ustroniu i Regionalnym Leśnym Ośrodkiem Edukacji Ekologicznej w Ustroniu Jaszowcu, wspierała Okręg Śląski ZPFP w zakresie udostępnienia miejsca spotkań, dofinansowywania wystaw, organizacji konkursów i plenerów. Z okazji 80-lecia Lasów Państwowych powstała wystawa „Leśne nastroje” składająca się ze zdjęć członków OŚ ZPFP przedstawiających piękno śląskich lasów. Ekspozycja prezentowana była w katowickim Pałacu Młodzieży a jej otwarcie urozmaicił występ sygnalistów myśliwskich. Było to wydarzenie promujące śląskie lasy, organizację oraz mające wpływ na poszerzenie wiedzy przyrodniczej i przybliżenie znajomości kultury łowieckiej wśród gości. RDLP w Katowicach obejmuje patronat nad także inne wystawy OŚ ZPFP, a mianowicie wystawy okręgowe. Wystawy okręgowe są dużymi wystawami prezentującymi najlepsze fotografie członków okręgów i w niektórych z nich odbywają się cyklicznie, np. co 2 lata. Często prezentowane są w atrakcyjnych galeriach w dużych miastach (np. w Nowohuckim Centrum Kultury w Krakowie, w Górnośląskim Centrum Kultury w Katowicach). Odwiedzane są przez licznych gości, w większości mieszkańców terenów zurbanizowanych, wśród których fotografie dzikiej przyrody wzbudzają zachwyt. Często nie zdają

oni sobie sprawy z różnorodności i piękna polskiej przyrody, stąd możliwość zobaczenia z bliska potyczki jeleni bądź jelonków rogaczy wzbudza zainteresowanie. Wystawy towarzyszą także festiwalowi „Wizje Natury” organizowanemu od ośmiu lat przez ZPFP i Kampinoski Park Narodowy. Ten międzynarodowy festiwal fotografii przyrodniczej przyciąga fotografów i oglądających z całej Polski i zagranicy. Festiwalowy konkurs wyłania najlepsze fotografie w takich kategoriach jak: „przyroda”, „życie zwierząt” i „kreacja”. Co roku w ich szerokich ramach prezentowane są zdjęcia zrobione w środowisku leśnym, nie ma jednak osobnej kategorii „las”. Potencjalną okazją do podjęcia próby wprowadzenia takiej kategorii bądź nagrodzenia zdjęcia ukazującego las był dwukrotny honorowy patronat Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych (w 2008 i 2010 roku), tak się jednak nie stało. Mimo to, festiwalowe pokazy, wystawy i prelekcje spełniają swoje zadania w zakresie edukacji przyrodniczej i często promocji leśnictwa. Festiwal Wizje Natury odbywa się raz do roku w Centrum Edukacji Kampinoskiego Parku Narodowego w Izabelinie, gdzie nie wszyscy zainteresowani mogą przyjechać. Dotarcie do szerokiego grona odbiorców z najlepszymi fotografiami polskiej przyrody ułatwia jednak zorganizowana z okazji 15-lecia ZPFP wystawa „Skarby Polskiej Przyrody”. Wystawa ta prezentowana była już w wielu miejscach, m.in. w: Ośrodku Informacji i Edukacji Turystycznej Bieszczadzkiego Parku Narodowego, Collegium Maius w Poznaniu, Centrum Edukacji Kampinoskiego Parku Narodowego a ostatnio (w listopadzie i grudniu 2012 r.) w Domu Muz w Toruniu jako wydarzenie towarzyszące Międzynarodowemu Festiwalowi Fotografii Przyrodniczej „Sztuka Natury”. Inną formą zwiększania świadomości przyrodniczej społeczeństwa na ogólnopolską skalę są różnorodne wydawnictwa drukowane. Wymienić wśród nich można albumy i popularnonaukowe czasopisma. Albumy ukazują się zarówno z inicjatywy indywidualnych członków ZPFP, całych okręgów jak i z inicjatywy innych jednostek. Przykładem indywidualnego przedsięwzięcia jest album Romana Kuci „Na Szlaku Orlich Gniazd” prezentujący zabytki architektury oraz osobliwości jurajskiej przyrody. Okręg Mazowiecki natomiast, dzięki dotacji z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie wydał album „Europejska Sieć Natura 2000 na Mazowszu” Do instytucji które nawiązują współpracę z okręgami zaliczyć natomiast można m.in. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, z którego inicjatywy ukazał się album z fotografiami członków Okręgu Śląskiego ZPFP. Fotografowie przyrody, wśród których często są ci należący do ZPFP, bardzo aktywnie publikują artykuły o tematyce przyrodniczej w takich czasopismach jak: „Przyroda Polska”, „Parki Narodowe”, „Salamandra”, „Poznajmy Las” i innych o podobnej tematyce.

Przedstawione działania ZPFP na rzecz edukacji przyrodniczo-leśnej i promocji leśnictwa są przykładami wybranymi z szerokiego wachlarza aktywności fotografów przyrody. Ukazują jednak, że statutowy zapis dotyczący popularyzacji wiedzy przyrodniczej i ekologicznej ma znaczenie pierwszorzędne, a skierowana do społeczeństwa w tym zakresie oferta jest bogata. W dużej mierze promocja leśnictwa ma miejsce podczas wystaw współorganizowanych we współpracy z jednostkami PGL LP oraz w artykułach prasy leśnej. Łukasz Łukasik, jeden z najaktywniejszych w Polsce fotografów przyrody, członek Okręgu Śląskiego ZPFP, został nawet uhonorowany nagrodą im. Adam Loreta za zasługi na rzecz promocji Lasów Państwowych. W 2007 roku otrzymał on statuetkę za „pracę na rzecz promocji i kształtowania korzystnego wizerunku Lasów Państwowych, popularyzację wiedzy o Lasach Państwowych oraz o roli i misji tej organizacji w działaniach na rzecz polskiej przyrody”.

Fot. 1. Obserwator ptaków, (arch. T. Szczasny)
Photo 1. Obserwator ptaków

Fot. 2. Czatownia fotografa przyrody (fot. T. Szczasny)
Photo 2. Czatownia fotografa przyrody

Działania Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków oraz Stowarzyszenia „Ptaki Polskie” na rzecz edukacji przyrodniczej i promocji leśnictwa

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP), zajmuje się przede wszystkim ochroną ptaków i ich siedlisk. Zapis statutowy dotyczący celu działalności brzmi: „Celem działalności Towarzystwa jest ochrona dziko żyjących ptaków i ich siedlisk, a w szczególności: szerzenie w społeczeństwie wiedzy na temat ptaków, ich znaczenia oraz zagrożeń dla ich bytowania (...)” (Statut OTOP, 1996). OTOP zatem w swoim statucie zaznacza, że edukacja przyrodnicza społeczeństwa jest dla niego priorytetowa. „Działalność edukacyjną i kształtowanie postaw na rzecz ochrony przyrody i środowiska naturalnego” uznaje także za swój główny cel Stowarzyszenie Ptaki Polskie (PP) (Statut Stowarzyszenia Ptaki Polskie, 2006), które zorganizowało Ogólnopolską Społeczną Kampanię Wiedzy i Edukacji Przyrodniczej znaną pod hasłem „Jestem na pTAK”.

O ile działania ZPPF w zakresie edukacji najczęściej przybierały formy edukacji biernej, o tyle OTOP i PP mogą pochwalić się prowadzeniem na szeroką skalę edukacji przyrodniczej czynnej. OTOP prowadzi trzy ogólnopolskie akcje edukacyjno-promocyjne.

Ryc. 2. Logotypy akcji: Europejskie Dni Ptaków, Zimowe Ptakoliczenie, Spring Alive

Fig. 2. Logos of Euro Birdwatch, Winter Bird Count, Spring Alive

Do odbycia ornitologicznej wycieczki zachęcają skierowane do uczestników w każdym wieku – Europejskie Dni Ptaków. Podczas nich, w pierwszy weekend października w całym kraju odbywają się prowadzone przez przewodników-wolontariuszy wycieczki, w trakcie których obserwuje się migrujące ptaki. Ornitolodzy prowadzą wycieczki w różnych siedliskach. Odbywają się one zarówno w miejskich parkach jak i w lasach oraz wśród bagien. Wszędzie jednak przewodnicy obserwacje uzupełniają fachowymi informacjami dotyczącymi biologii i ekologii ptaków. Edukacyjnego wymiaru akcji dopełniają m.in. wykłady, wystawy i konkursy poświęcone tematyce ptaków i ich siedlisk. Akcja ta cieszy się w Polsce dużym zainteresowaniem. W 2012 roku wzięło w niej udział ok. 5200 uczestników, a wycieczki poprowadziło ok. 240 wolontariuszy-ornitologów (dane OTOP). Kolejnym dużym wydarzeniem koordynowanym przez OTOP jest „Zimowe Ptakoliczenie”. Ta zwiększająca świadomość ekologiczną społeczeństwa akcja odbywa się w ostatnią sobotę i niedzielę stycznia. Wtedy w parkach i ogrodach całej Polski liczy się ptaki zimujące w pobliżu człowieka. Podobnie jak w przypadku Europejskich Dni Ptaków można też odbyć bezpłatną wycieczkę z przewodnikiem-ornitologiem. W 2012 roku odbyło się ich około 60, a swoje obserwacje odnotowało 2500 osób (dane OTOP). Wspomniane akcje nie tylko zachęcają do jednorazowych obserwacji terenowych, ale także poszerzają wiedzę uczestników oraz kształtują pozytywne wzorce spędzania wolnego czasu. Takie zadania spełnia również ostatnia, skierowana przede wszystkim do dzieci akcja

jaką jest Spring Alive. Udział w niej polega na prowadzeniu obserwacji przylotów ptaków zwiastujących wiosnę – jerzyka, jaskółki dymówki, kukułki, bociana białego oraz żolny i odnotowywaniu tych obserwacji w internetowej bazie danych. W Polskiej edycji odbywającego się w ponad 40 krajach Spring Alive w tym roku wzięło udział około 3000 uczniów z ponad 160 szkół (dane OTOP). Część z nich była do obserwacji zachęcana przez nauczycieli i animatorów prowadzących skierowany do szkół program OTOP-u „Przyroda wokół nas. Ptaki”. W ramach niego do szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz ośrodków edukacji pozaszkolnej trafiają materiały edukacyjne. Są one wykorzystywane przez ponad 1400 nauczycieli i animatorów do pracy z dziećmi i młodzieżą m.in. w szkolnych kołach OTOP (dane OTOP). To właśnie w nich najmłodszy często kształtują swoje ornitologiczne zainteresowania i odbywają pierwsze terenowe wycieczki z lornetką. Niewątpliwie koordynowane przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków przedsięwzięcia mają bardzo istotne znaczenie edukacyjne, a tam gdzie do akcji włączają się jednostki Lasów Państwowych – także znaczenie promocyjne dla lasów oraz organizacji jaką jest PGL LP. Za wzorowy przykład takiego działania można uznać np. Ptasi Piknik zorganizowany z okazji Europejskich Dni Ptaków na Mierzei Wiślanej przez Nadleśnictwo Elbląg we współpracy z OTOP, Towarzystwem Ochrony Sów, Stowarzyszeniem Drapolicz, Elbląskim Centrum Edukacji Ekologicznej oraz Parkiem Krajobrazowym Mierzeja Wiślana. Zorganizowane obserwacje terenowe, zajęcia edukacji przyrodniczej i inne towarzyszące atrakcje przyciągnęły na teren Nadleśnictwa Elbląg blisko 400 osób (Nadleśnictwo Elbląg, 2012). Niestety nieczęsto w nadleśnictwach wykorzystuje się Europejskie Dni Ptaków jako okazję do przeprowadzenia akcji edukacji przyrodniczej dla całych rodzin.

Lasy Państwowe są również partnerem PP w organizowanej przez nie edukacyjnej akcji Szkoła na pTAK. W jej ramach prowadzony jest konkurs na najbardziej bioróżnorodną remizę dla ptaków, założoną i utrzymaną na terenie szkoły (podstawowej, gimnazjalnej, średniej bądź wyższej). Jego regulamin stawia uczniom wysokie wymagania dotyczące tworzonej remizy i opisującej je dokumentacji. Oczekuje, by w odpowiednio dużej remizie znalazły się różnorodne krzewy i drzewa zapewniające ptakom pożywienie i schronienie, a także wymaga zapewnienia bezpiecznego źródła wody i karmnika. Wszystkie jednostki, które biorą udział w konkursie angażując młodzież w aktywne działania na rzecz przyrody otrzymują pakiety materiałów edukacyjnych. Ośrodki Lasów Państwowych zapewniają natomiast zainteresowanym szkołom bezpłatne przekazanie niezbędnych sadzonek drzew i krzewów jagodowych. Tam gdzie jest taka potrzeba zabezpieczają też przeprowadzenie przez leśnika instruktaza dotyczącego sposobu sadzenia (www.jestemnaptak.pl).

Podsumowanie

Różnorodność form i tematów podejmowanych w ramach szeroko pojętej edukacji przyrodniczej, przyrodniczo-leśnej przez ZPF, OTOP i PP jest znaczna. Rozległy zasięg terytorialny działań i kierowanie ich do różnych grup wiekowych dodatkowo potęgują ich znaczenie w edukacji przyrodniczej społeczeństwa. Często w ramach podejmowanych aktywności organizacje te poruszają tematy związane z leśnictwem i promują pozaprodukcyjne funkcje lasu, szczególnie ochronną i społeczną. Fotografowie przyrody i ornitolodzy pośrednio (przez ukazywanie piękna przyrody) i bezpośrednio (przez organizowanie działań plenerowych) zachęcają społeczeństwo do aktywnego spędzania czasu na łonie natury. Dodatkowo propagują aktywności wymagające uzupełniania wiedzy o środowisku przyrodniczym. Ich zaangażowanie w opisane przedsięwzięcia istotnie wspiera i uzupełnia działania Lasów Państwowych w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej i promocji leśnictwa.

Literatura

CILP, 2012, Raport o stanie lasów w Polsce 2011, Warszawa.

Ustawa z dnia 28 września 1991 o lasach. Dz. U. z. 28.09.1991.

Statut Związku Polskich Fotografów Przyrody 2007.

Statut Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków 1996.

Maria Kuc, Marcin Piszczek, Anna Janusz
Katedra Szczegółowej Hodowli Lasu
Wydział Leśny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
kucmarysia@gmail.com